

Κείμενο Εργασίας Νο 33/2013

**Το Κουρδικό Πρόβλημα, 1984 - 2013:
Κρυφές Πτυχές και Νέες Προκλήσεις**

Παντελής Τουλουμάκος

Πρόγραμμα Μεσανατολικών Σπουδών

Απρίλιος 2013

Copyright © 2013

ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΚΑΙ ΕΞΩΤΕΡΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ (ΕΛΙΑΜΕΠ)

Βασ. Σοφίας 49, 106 76 Αθήνα

Τηλ.: (+30) 210 7257110, Fax: (+30) 210 7257114, e-mail: eliamep@eliamep.gr

url: www.eliamep.gr

Με την επιφύλαξη παντός δικαιώματος

Κείμενο Εργασίας Νο 33/2013

Το Κουρδικό Πρόβλημα, 1984 - 2013

Κρυφές Πτυχές και Νέες Προκλήσεις

Παντελής Τουλουμάκος

Το ΕΛΙΑΜΕΠ δεν υιοθετεί ως ίδρυμα πολιτικές θέσεις. Καταβάλλει μάλιστα προσπάθεια να παρουσιάζονται στα πλαίσια των εκδηλώσεων του και στο μέτρο του δυνατού όλες οι υπάρχουσες απόψεις. Υπό το πρίσμα αυτό, οι αναλύσεις και οι γνώμες που δημοσιεύονται στις σειρές του θα πρέπει να αποδίδονται αποκλειστικά στους συγγραφείς και να μην θεωρούνται ότι αντιπροσωπεύουν απαραίτητα τις απόψεις του ιδρύματος, του διοικητικού συμβουλίου του, της διεύθυνσης ή των κατά περίπτωση και καθ' οιονδήποτε τρόπο συνεργαζομένων φορέων.

**ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΜΕΛΩΝ ΕΛΙΑΜΕΠ**

Ζητήστε μας να σας ενημερώσουμε!

members.eliamep@eliamep.gr

Τηλ. 210 7257110

Εδώ θα βρείτε το [Δελτίο Εγγραφής](#)

Σύντομο Βιογραφικό

Ο Παντελής Τουλουμάκος είναι ιστορικός, υποψήφιος διδάκτωρ του Τμήματος Τουρκικών και Σύγχρονων Ασιατικών Σπουδών του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών. Ασχολείται με θέματα της σύγχρονης πολιτικής και κοινωνικής Ιστορίας της Τουρκίας, ενώ έχει επίσης μεταφράσει από τα Τουρκικά το βιβλίο του Şükrü Sina Gürel, *Οι Τουρκο - Ελληνικές σχέσεις 1821 - 1993*, (εκδ. Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη, 2008).

Περίληψη

Το Κείμενο Εργασίας του κ. Παντελή Τουλουμάκου, Βοηθού Ερευνητή του ΕΛΙΑΜΕΠ, αναλύει τις διαστάσεις του Κουρδικού προβλήματος και τις συνέπειές του για την εσωτερική και εξωτερική πολιτική της Τουρκίας. Πέραν της απώλειας χιλιάδων ανθρώπινων ζωών, ως συνέπεια των συγκρούσεων ανάμεσα στις τουρκικές δυνάμεις ασφαλείας και τους μαχητές του ΡΚΚ, το Κουρδικό πρόβλημα έχει ευρύτερες πολιτικές, κοινωνικές και οικονομικές συνέπειες. Στην παρούσα μελέτη, το Κουρδικό εξετάζεται, εξάλλου, και ως πρόβλημα στις διεθνείς σχέσεις της Τουρκίας• στο πλαίσιο αυτό, ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στην επιρροή που ασκεί το Κουρδικό στη διαμόρφωση των πολιτικών και διπλωματικών σχέσεων της Τουρκίας με το Ιράκ, το Ιράν και τη Συρία.

Λέξεις Κλειδιά

Τουρκία, Turkey, ΡΚΚ, Κουρδικό πρόβλημα, Kurdish Issue, Ιράκ, Iraq, Ιράν, Iran, Συρία, Syria, Μέση Ανατολή, Middle East

Το Κουρδικό Πρόβλημα, 1984 - 2013. Κρυφές Πτυχές και Νέες Προκλήσεις

Το Κουρδικό αποτελεί ένα από τα σημαντικότερα προβλήματα της Τουρκίας, και όχι μόνο για τους προφανείς λόγους. Εκτός από τις χιλιάδες ανθρώπινες απώλειες και από τις δύο πλευρές, πρόκειται για ένα ζήτημα με ευρύτερες πολιτικές, κοινωνικές και οικονομικές προεκτάσεις· υπάρχουν, εξάλλου, προεκτάσεις του που επηρεάζουν άμεσα ακόμα και τις διεθνείς σχέσεις της Τουρκίας. Στην παρούσα μελέτη καταβάλλεται προσπάθεια να σκιαγραφηθούν οι πτυχές αυτές και να καταδειχθεί ο τρόπος με τον οποίον αλληλεπιδρούν, δημιουργώντας σημαντικούς προβληματισμούς στην Άγκυρα.

Στο πλαίσιο αυτό, επιχειρείται μία σύντομη επισκόπηση της περιόδου 1984 - 2002, από την έναρξη του ένοπλου αγώνα του ΡΚΚ, δηλαδή, μέχρι την άνοδο στην εξουσία του Κόμματος Δικαιοσύνης και Ανάπτυξης (*Adalet ve Kalkinma Partisi* - ΑΚΡ στο εξής). Κατά την περίοδο αυτήν κυοφορήθηκαν κάποια ιδιαίτερα χαρακτηριστικά, που επρόκειτο να εξελιχθούν σε μείζονος σημασίας πτυχές του Κουρδικού. Η δεύτερη ενότητα εξετάζει την εξέλιξη του Κουρδικού υπό τις κυβερνήσεις του ΑΚΡ (2002 - σήμερα). Έμφαση δίνεται στις επιμέρους όψεις του Κουρδικού, και κυρίως στην πολιτική και κοινωνική κατάσταση των κουρδικών πληθυσμών.

Το Κουρδικό εξετάζεται επίσης ως εσωτερικό πρόβλημα, αλλά και ως πρόβλημα της Τουρκίας στις διεθνείς της σχέσεις. Στην πρώτη περίπτωση, η εστίαση γίνεται σε επιμέρους συνέπειες της μακροχρόνιας σύγκρουσης των τουρκικών δυνάμεων ασφαλείας εναντίον του ΡΚΚ· οι συνέπειες αυτές, αν και όχι πάντοτε πολύ γνωστές, επηρεάζουν ως κάποιο ποσοστό τις εξελίξεις αναφορικά με το Κουρδικό, περιπλέκοντας περαιτέρω το πρόβλημα. Στη δεύτερη περίπτωση, εξετάζονται τα προβλήματα που δημιουργεί το Κουρδικό στις σχέσεις της Τουρκίας με το Ιράκ, το Ιράν και τη Συρία. Όπως γίνεται εύκολα κατανοητό, το εν λόγω ζήτημα είναι πολύ μεγάλο και πολυσύνθετο, για να καλυφθεί πλήρως από τον περιορισμένο αριθμό των σελίδων της παρούσας μελέτης· εδώ θα γίνουν μερικές βασικές επισημάνσεις. Για τον ίδιο λόγο, εξάλλου, δεν πρόκειται να γίνει αναφορά σε θέματα περιφερειακής ασφάλειας σχετικά με το Κουρδικό· λόγω της ιδιαίτερης φύσης τους, η ανάλυση των θεμάτων αυτών κρίνεται σκόπιμο να αποτελέσει αντικείμενο ξεχωριστής μελέτης, στο μέλλον.

1. Η περίοδος 1984 - 2002: Από την έναρξη του ένοπλου αγώνα του ΡΚΚ, μέχρι την άνοδο στην εξουσία του Κόμματος Δικαιοσύνης και Ανάπτυξης

Το 1984, ως αντίδραση στην καταπίεση των τουρκικών αρχών εις βάρος των κουρδικών πληθυσμών, ξεκίνησε η ένοπλη δράση του ΡΚΚ. Το τουρκικό κράτος απάντησε επίσης με την ανάληψη ένοπλων δραστηριοτήτων· αυτές, ωστόσο, δεν περιορίζονταν μόνο στο επίπεδο των επίσημων σωμάτων ασφαλείας. Τουναντίον, οι στρατιωτικές επιχειρήσεις πλαισιώθηκαν από φορείς των τουρκικών μυστικών υπηρεσιών, όπως η JİTEM (*Jandarma İstihbarat ve Terörle Mücadele* - Υπηρεσία Πληροφοριών και Καταπολέμησης της Τρομοκρατίας, της Χωροφυλακής) και η Özel Tim (Ειδική Ομάδα). Και οι δύο αυτές ομάδες είχαν ιδρυθεί με σκοπό την καταπολέμηση του ΡΚΚ και των υποστηρικτών της, χρησιμοποιώντας τόσο νόμιμα, όσο και παράνομα μέσα. Σύντομα, στον συνασπισμό αυτών των δυνάμεων κατά του ΡΚΚ προστέθηκε και η κουρδική Χεσμπολάχ. Χωρίς να έχει καμμία σχέση με την ομώνυμη αραβική οργάνωση - και με την υπόγεια οικονομική και υλική υποστήριξη από φορείς του τουρκικού κράτους - η Χεσμπολάχ

δολοφονούσε ακτιβιστές του ΡΚΚ αλλά και κούρδους διανοουμένους¹.

Για την αποτελεσματικότερη αντιμετώπιση του ΡΚΚ, εξάλλου, οι περιοχές της Ανατολικής και Νοτιοανατολικής Μικράς Ασίας τέθηκαν, από το 1987, υπό Καθεστώς Περιφερειακής Διακυβέρνησης Έκτακτης Ανάγκης (*Olağanüstü Hal Bölge Valiliği*). Με τον τρόπο αυτόν, οι περιοχές αυτές θα αποκόπτονταν από το διοικητικό καθεστώς της υπόλοιπης Τουρκίας μέχρι και το 2002, οπότε και άρθηκε οριστικά το καθεστώς αυτό. Στο πλαίσιο αυτό εισήχθη και ο θεσμός των “Φρουρών των Χωριών” (*Köy Koruyucuları*). Οι “Φρουροί” ήταν παραστρατιωτικές ομάδες, που μάχονταν εναντίον του ΡΚΚ υπό τις διαταγές της Χωροφυλακής².

Καθ’ όλη τη διάρκεια της δεκαετίας του 1990, οι επιθέσεις του ΡΚΚ προκαλούσαν αντίποινα, σε βαθμό, μάλιστα, που καθίστατο δύσκολο να διακριθεί ποιος ήταν υπεύθυνος για κάθε φρικαλεότητα³. Τα περιστατικά βίας κλιμακώθηκαν ιδιαίτερα κατά την περίοδο της κυβέρνησης συνασπισμού του Κόμματος του Ορθού Δρόμου (*Doğru Yol Partisi*) της Tansu Çiller, με το Κόμμα των Σοσιαλδημοκρατών (*Sosyaldemokrat Halkçı Partisi*) του Erdal İnönü. Την περίοδο αυτήν, περισσότερα από 3.000 χωριά στη νοτιοανατολική Τουρκία καταστράφηκαν, και οι κάτοικοί τους εκδιώχθηκαν είτε από τις δυνάμεις ασφαλείας, είτε - σε μικρότερο βαθμό - από τους Κούρδους αντάρτες. Περίπου 3.000.000 Κούρδοι εγκατέλειψαν τις εστίες τους, ενώ πολλές αγροτικές οικονομίες καταστράφηκαν. Στο τέλος της δεκαετίας του 1990, τουλάχιστον 35.000 άντρες και γυναίκες είχαν σκοτωθεί. Οι περισσότεροι από αυτούς ήταν κούρδοι μαχητές· πολλές χιλιάδες ήταν μέλη των Τουρκικών Ενόπλων Δυνάμεων - συχνά κουρδικής καταγωγής - και αρκετές χιλιάδες άμαχου πληθυσμού⁴.

Το Φεβρουάριο του 1999, ο ηγέτης του ΡΚΚ, Abdullah Öcalan, συνελήφθη στην Κένυα από πράκτορες της ΜΙΤ - πιθανότατα με τη συνεργασία των αμερικανικών και ισραηλινών μυστικών υπηρεσιών - και μεταφέρθηκε στην Τουρκία. Η σύλληψη αυτή υπήρξε βασικός παράγων για την αύξηση της δημοτικότητας, τόσο του κυβερνώντος Κόμματος της Δημοκρατικής Αριστεράς (*Demokratik Sol Partisi* - ΚΔΑ στο εξής) υπό τον Πρωθυπουργό Ecevit, όσο και του Κόμματος Εθνικιστικής Δράσης (*Milliyetçi Hareket Partisi* - ΚΕΔ στο εξής), του Alparslan Türkeş, που ανέκαθεν τασσόταν υπέρ μιας σκληρής αντικουρδικής γραμμής. Στις εκλογές του Απριλίου του 1999, το ΚΔΑ θα αναδεικνυόταν πρώτο, και το ΚΕΔ δεύτερο· από κοινού με το Κόμμα της Μητέρας - Πατρίδας (*Anavatan Partisi*), σχημάτισαν κυβέρνηση συνασπισμού.

Η κατάσταση στις κουρδόφωνες περιοχές βελτιώθηκε ως κάποιος βαθμός, ως συνέπεια της ευρωπαϊκής προοπτικής της Τουρκίας. Το 1999, η Τουρκία έγινε δεκτή ως υποψήφια προς ένταξη χώρα στην ΕΕ· την ίδια περίοδο, η τουρκική κυβέρνηση προχώρησε σε σειρά μεταρρυθμίσεων, προκειμένου να εκπληρώσει τα κριτήρια της Κοπεγχάγης. Μεταξύ αυτών, ήταν και η άρση κάποιων απαγορεύσεων που αφορούσαν στην εκπαίδευση και στη μετάδοση κουρδόφωνων ραδιοτηλεοπτικών εκπομπών, καθώς και η απόφαση του Συμβουλίου Εθνικής Ασφάλειας, να άρει το Καθεστώς Περιφερειακής Διακυβέρνησης Έκτακτης Ανάγκης⁵.

¹ Kerem Öktem, *Angry Nation. Turkey Since 1989*, Zed Books, London - New York, 2011, σελ. 66

² ό.π., σελ. 74 - 75· 2004 Regular Report on Turkey’s Progress Towards Accession, σελ. 19

³ Öktem, *Angry Nation*, σελ. 89

⁴ ό.π., σελ. 91

⁵ Γι’ αυτό, βλ. Commission of the European Communities, 2002 Regular Report on Turkey’s Progress Towards Accession, Brussels, 9/10/2002

II. Η περίοδος 2002 - 2013: Το Κουρδικό υπό τις κυβερνήσεις του ΑΚΡ

Οι μεταρρυθμιστικές προσπάθειες που ξεκίνησαν πριν το 2002, εξακολούθησαν και από τις διάδοχες κυβερνήσεις του ΑΚΡ. Μέχρι τον Ιούλιο του 2003, η κυβέρνηση Erdoğan πέρασε 4 μείζονα μεταρρυθμιστικά πακέτα - επιπρόσθετα προς τα δύο, που είχε περάσει η προηγούμενη κυβέρνηση - στα οποία περιλαμβάνονταν ευρείες μεταρρυθμίσεις. Μεταξύ των νέων μέτρων, ήταν και η άρση κάποιων απαγορεύσεων που αφορούσαν στην εκπαίδευση, αλλά και στη μετάδοση κουρδόφωνων ραδιοτηλεοπτικών εκπομπών⁶.

Ακόμα και μετά την άρση του Καθεστώτος Περιφερειακής Διακυβέρνησης Έκτακτης Ανάγκης, ωστόσο, η βία στις κουρδόφωνες περιοχές δεν σταμάτησε εντελώς· ένοπλες συγκρούσεις εξακολούθησαν να λαμβάνουν χώρα, μολονότι περιορίζονταν σε μεγάλο βαθμό στις αγροτικές περιοχές. Η κατάσταση αυτή επρόκειτο να αλλάξει, με αφορμή το επεισόδιο που συνέβη στο Şemdinli, το Νοέμβριο του 2005. Μία ομάδα τριών ατόμων επιχείρησε βομβιστική επίθεση εις βάρος βιβλιοπωλείου, που ανήκε σε πρώην στέλεχος του ΡΚΚ. Η επίθεση είχε σχεδιαστεί για να μοιάζει με χτύπημα του ΡΚΚ· παρ' όλ' αυτά, οι δράστες συνελήφθησαν από το πλήθος και παραδόθηκαν στην αστυνομία. Οι δύο εξ αυτών ήταν αξιωματικοί του στρατού, και ο ένας, πληροφοριοδότης του ΡΚΚ. Η υπόθεση παραπέμφθηκε σε στρατιωτικό δικαστήριο, όπου οι κατηγορίες αποσύρθηκαν. Αξίζει να σημειωθεί, εξάλλου, ότι στην υπόθεση είχε αναμειχθεί υπέρ ενός εκ των δύο κατηγορουμένων, ο μετέπειτα Α/ΓΕΕΘΑ, Στρατηγός Yaşar Büyükanıt.

Λίγους μήνες αργότερα, το Μάρτιο του 2006, ο θάνατος, σε μάχη, 14 μαχητών του ΡΚΚ, αναζωπύρωσε την ένταση, προκαλώντας έναν νέο, πολύ ισχυρό κύκλο βίας. Οι διαδηλώσεις εξαπλώθηκαν σε ολόκληρη τη χώρα· τις επόμενες ημέρες, οι δυνάμεις ασφαλείας σκότωσαν τουλάχιστον 14 διαδηλωτές, κυρίως στο Diyarbakir. Τουλάχιστον 400 άτομα τραυματίστηκαν στο Diyarbakir και 500 συνελήφθησαν και ανακρίθηκαν. Ως συνέπεια των γεγονότων αυτών, η κυβέρνηση Erdoğan άλλαξε γραμμή στο Κουρδικό, υιοθετώντας πολύ πιο σκληρή γραμμή.

Ενδεικτική της αλλαγής στάσης της κυβέρνησης, είναι η τροποποίηση που εισήγαγε στον αντιτρομοκρατικό νόμο, η οποία πρακτικά ακύρωνε πολλές από τις φιλελεύθερες μεταρρυθμίσεις του Ποινικού Κώδικα. Μεταξύ άλλων, η τροπολογία επέτρεπε - κατά παράβαση των διεθνών κανόνων αλλά και του τουρκικού Συντάγματος - την άσκηση δίωξης σε παιδιά ηλικίας 15 - 18 χρόνων ως ενήλικες, αν οι κατηγορίες περιελάμβαναν αδικήματα τρομοκρατίας π.χ. να πετούν πέτρες. Στα επόμενα δύο χρόνια, σχεδόν 2.000 παιδιά διώχθηκαν βάσει του Αντιτρομοκρατικού Νόμου, και γύρω στο 10% από αυτά καταδικάσθηκε. Σε όλες, σχεδόν, τις περιπτώσεις, το αδίκημά τους ήταν ότι πετούσαν πέτρες - και σε μικρότερο βαθμό, βόμβες μολότοφ - εναντίον των σωμάτων ασφαλείας. Μόνο μετά την αναθεώρηση του Νόμου, το 2010, τα περισσότερα παιδιά αποφυλακίσθηκαν. Συγχρόνως, ασκήθηκαν δίωξεις σε δεκάδες αξιωματούχους και μέλη του φιλοκουρδικού Κόμματος της Δημοκρατικής Κοινωνίας (Demokratik Torlum Partisi - DTP στο εξής), με κατηγορίες περί τρομοκρατίας⁷.

⁶ Öktem, Angry Nation, σελ. 119

⁷ ό.π., σελ. 142 - 144

III. Όψεις του Κουρδικού προβλήματος

Ο προβληματικές σχέσεις ανάμεσα στους κουρδικούς πληθυσμούς και το τουρκικό κράτος αντανακλώνται και σε κοινωνικό και πολιτικό επίπεδο. Παρά τις εξαγγελίες, αλλά και τις κατά καιρούς προσπάθειες των κυβερνήσεων του ΑΚΡ για βελτίωση των σχέσεων ανάμεσα στους κουρδόφωνους πληθυσμούς και το τουρκικό κράτος, σημαντικά προβλήματα παρατηρούνται ακόμα και σήμερα· αυτά σχετίζονται κυρίως με την ελευθερία του λόγου, τις δραστηριότητες των φιλοκουρδικών πολιτικών κομμάτων, και τις εκπαιδευτικές δομές των κουρδικών πληθυσμών. Αντιθέτως, βαθμιαία βελτίωση παρατηρείται στον τομέα των κουρδόφωνων ραδιοτηλεοπτικών εκπομπών.

A. Προβλήματα στην ελευθερία του λόγου

Οι δημόσιες αναφορές στο Κουρδικό ζήτημα συχνά επιφέρουν ποινικές διώξεις και ποινές φυλάκισης. Κατά την περίοδο από τον Οκτώβριο του 2003 μέχρι τον Αύγουστο του 2004, 98 δικαστικές υποθέσεις και ανακρίσεις ξεκίνησαν εις βάρος του τουρκικού Συνδέσμου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων· 58 ήταν εκκρεμείς στα τέλη του έτους αυτού.

Πολλές διώξεις ασκήθηκαν, εξάλλου, βάσει του Άρθρου 301 του τουρκικού Ποινικού Κώδικα - περί προσβολής της Τουρκίας, της τουρκικής εθνικότητας, ή των τουρκικών κυβερνητικών θεσμών. Με βάση το εν λόγω άρθρο, ασκήθηκε δίωξη τον Αύγουστο του 2005 στο γνωστό τούρκο συγγραφέα, και κάτοχο του βραβείου Νόμπελ Λογοτεχνίας, Orhan Pamuk, για δηλώσεις που είχε κάνει σε ελβετική εφημερίδα αναφορικά με το Κουρδικό⁸. Διώξεις ασκήθηκαν, επίσης, εις βάρος των Grant Dink, Emin Karaca, και Ragıp Zarakolu⁹. Πολλές διώξεις εις βάρος ατόμων που είχαν εκφράσει τις απόψεις τους για το Κουρδικό ζήτημα ασκήθηκαν και το 2007· και σε αυτήν την περίπτωση, το Άρθρο 301 υπήρξε η κύρια βάση για την άσκηση των διώξεων αυτών¹⁰. Εκτός αυτού, και τα Άρθρα 215, 216 και 217 του τουρκικού Ποινικού Κώδικα - που θεωρούν ως αδίκημα τις επιθέσεις ενάντια στη δημόσια τάξη - καθώς και ο Αντιτρομοκρατικός Νόμος, χρησιμοποιήθηκαν για την άσκηση διώξεων εις βάρος όσων εξέφραζαν μη βίαιες απόψεις για το Κουρδικό ζήτημα¹¹. Πιθανότατα στο πλαίσιο του “Κουρδικού ανοίγματος” της κυβέρνησης Erdoğan, οι διατάξεις του Αντιτρομοκρατικού Νόμου ακυρώθηκαν από το Συνταγματικό Δικαστήριο· ωστόσο, διώξεις βάσει του Άρθρου 301 εξακολούθησαν να ασκούνται¹².

Πιέσεις εις βάρος εφημερίδων που ασχολούνταν με το Κουρδικό ζήτημα, ή εκδίδονταν στα Κουρδικά, επίσης έχουν επισημανθεί. Κατά τη διάρκεια του 2010, η έκδοση της εφημερίδας Azadiya Welat, στο Diyarbakır, απαγορεύθηκε επανειλημμένα, ενώ οι δημοσιογράφοι της καταδικάστηκαν σε φυλάκιση, με κατηγορίες περί προπαγάνδισής της τρομοκρατίας¹³. Ποινές φυλάκισης εις βάρος δημοσιογράφων που ασχολούνταν με το Κουρδικό - με αντίστοιχες κατηγορίες περί προπαγάνδισής της τρομοκρατίας - επιβλήθηκαν το 2011¹⁴ και το 2012· σε

⁸ Ο Pamuk είχε αναφέρει στη συνέντευξη αυτήν ότι “30.000 Κούρδοι και ένα εκατομμύριο Αρμένιοι έχουν σκοτωθεί σε αυτά τα εδάφη (ενν.: στην Τουρκία) και κανείς δεν τολμά να μιλήσει γι’ αυτό”· Cengiz Günay, “Flags Against Fears and Uncertainties”, Turkish Policy Quarterly, Winter 2006, σελ. 23

⁹ Commission of the European Communities, Turkey 2005 Progress Report, σελ. 25

¹⁰ Commission of the European Communities, Turkey 2007 Progress Report, σελ. 61

¹¹ Commission of the European Communities, Turkey 2008 Progress Report, σελ. 16

¹² Commission of the European Communities, Turkey 2009 Progress Report, σελ. 17 - 18

¹³ European Commission, Turkey 2010 Progress Report, σελ. 20

¹⁴ European Commission, Turkey 2011 Progress Report, σελ. 25

αυτούς πρέπει να προστεθούν, επίσης, ακαδημαϊκοί αλλά και συγγραφείς. Αξίζει να σημειωθεί, επίσης, ότι το 2012 περισσότεροι από 2.800 φοιτητές βρίσκονταν υπό κράτηση, αντιμετωπίζοντας κατηγορίες περί τρομοκρατίας¹⁵.

Ως συνέπεια κυρίως του Αντιτρομοκρατικού Νόμου, τα δικαιώματα του συνέρχεσθαι και συνεταιρίζεσθαι των κουρδικών πληθυσμών επίσης υπέστησαν σοβαρές καταπατήσεις. Το 2005, ανεστάλη η λειτουργία του κουρδικού Συνδέσμου Δημοκρατίας, Πολιτισμού και Αλληλεγγύης στο Diyarbakir· αρκετά κουρδικά ιδρύματα, εξάλλου, δεν μπόρεσαν να κάνουν χρήση ευρωπαϊκών επιχορηγήσεων, με το αιτιολογικό ότι η ερευνητική πρόταση που είχαν υποβάλει, ήταν πέραν του καταστατικού τους¹⁶. Τον Απρίλιο του 2006, επίσης, ανεστάλη η λειτουργία ενός κουρδικού συνδέσμου από το Δικαστήριο του Diyarbakir, επειδή στο καταστατικό του προβλεπόταν η ίδρυση κουρδικού αρχείου, μουσείου, και βιβλιοθήκης, καθώς επίσης, και επειδή οι δραστηριότητες του επρόκειτο να διεξάγονται στα Κουρδικά¹⁷. Ανάλογες κρατικές παρεμβάσεις σε κουρδικούς - και όχι μόνο - συνδέσμους και ιδρύματα καταγράφονται και στην έκθεση προόδου της ΕΕ για την Τουρκία, του 2012¹⁸.

B. Διώξεις σε βάρος φιλοκουρδικών πολιτικών κομμάτων και κούρδων πολιτικών

Καθ' όλη τη διάρκεια των κυβερνήσεων του AKP, διαπιστώνονται διώξεις σε βάρος κούρδων πολιτικών αξιωματούχων, αλλά και φιλοκουρδικών πολιτικών κομμάτων. Το 2003, το τουρκικό κράτος απαγόρευσε τη λειτουργία του φιλοκουρδικού Κόμματος HADEP (Halkin Demokrasi Partisi - Κόμμα της Δημοκρατίας του Λαού), γεγονός για το οποίο καταδικάστηκε από το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, το 2011¹⁹. Παράλληλα, το 2009 ξεκίνησε η εκδίκαση της υπόθεσης για το κλείσιμο του DTP· η κύρια κατηγορία εις βάρος του Κόμματος, είναι ότι είχε αναμειχθεί σε δραστηριότητες ενάντια στην ενότητα και την ακεραιότητα της Τουρκίας. Τελικά, το δικαστήριο αποφάσισε την αναστολή της λειτουργίας του DTP, το 2010· οι πρώην βουλευτές του Κόμματος ενσωματώθηκαν στο BDP (Barış ve Demokrasi Partisi - Κόμμα Ειρήνης και Δημοκρατίας), συγκροτώντας νέα κοινοβουλευτική ομάδα²⁰.

Οι συλλήψεις κούρδων πολιτικών με την κατηγορία της συνεργασίας με τρομοκρατικές ομάδες, επισημαίνονται και σε άλλες περιπτώσεις. Το 2009, μερικές εκατοντάδες κούρδοι πολιτικοί - μέλη του DTP, συνελήφθησαν κατηγορούμενοι για συνεργασία με το KCK (Koma Cîvakên Kurdistan - Ένωση Κοινοτήτων του Κουρδιστάν)²¹. Ένα χρόνο αργότερα, κούρδοι πολιτικοί - συμπεριλαμβανομένων και εκλεγμένων δημάρχων του BDP - επίσης συνελήφθησαν, στο πλαίσιο επιχειρήσεων ενάντια στο KCK - PKK²². Οι διώξεις εις βάρος κούρδων αξιωματούχων της τοπικής αυτοδιοίκησης, εξακολούθησαν και το 2012· σύμφωνα με επίσημα στατιστικά στοιχεία, 31 δήμαρχοι και 226 αξιωματούχοι της τοπικής αυτοδιοίκησης βρίσκονταν υπό κράτηση, κατηγορούμενοι για συνεργασία με το KCK²³.

Παράλληλα, μία άλλη βασική αιτία των ασκούμενων διώξεων εις βάρος κούρδων πολιτικών και κομματικών αξιωματούχων, ήταν η απαγόρευση της χρήσης άλλης γλώσσας, πέραν των

¹⁵ European Commission, Turkey 2012 Progress Report, σελ. 22

¹⁶ Turkey 2005 Progress Report, σελ. 28

¹⁷ Commission of the European Communities, Turkey 2006 Progress Report, σελ. 15

¹⁸ Turkey 2012 Progress Report, σελ. 23

¹⁹ Turkey 2011 Progress Report, σελ. 9

²⁰ Turkey 2010 Progress Report, σελ. 7

²¹ Turkey 2009 Progress Report, σελ. 30

²² Turkey 2010 Progress Report, σελ. 35

²³ Turkey 2012 Progress Report, σελ. 34

Τουρκικών, στην πολιτική ζωή της Τουρκίας. Το 2005, για παράδειγμα, ο Αντιπρόεδρος του DEHAP (Demokratik Halk Partisi - Δημοκρατικό Λαϊκό Κόμμα), Reşit Yardımcı, καταδικάστηκε σε 6 μήνες φυλάκιση, γιατί απηύθυνε χαιρετισμό στα Κουρδικά, σε συνέδριο του DEHAP. Παράλληλα, το Μάιο του ίδιου χρόνου, ξεκίνησε η δίκη εις βάρος του Προέδρου του HAK - PAR (Hak ve Özgürlük Partisi - Κόμμα των Δικαιωμάτων και της Ελευθερίας), Abdülmelik Firat, που κατηγορούνταν ότι διάβασε αποσπάσματα στα Κουρδικά, κατά τη διάρκεια μιας κομματικής συνέλευσης, τον Ιανουάριο του 2004²⁴. Για ανάλογη αιτία, άλλωστε, αρκετά στελέχη του HAK - PAR καταδικάστηκαν το 2007, από τουρκικά δικαστήρια²⁵, ενώ συγχρόνως έλαβαν χώρα ανακρίσεις και δικαστικές έρευνες εις βάρος στελεχών του BDP.

Αξίζει, σε κάθε περίπτωση, πάντως, να σημειωθεί η καταδίκη εις βάρος 53 Δημάρχων του DTP, τον Απρίλιο του 2008. Οι Δήμαρχοι είχαν στείλει επιστολή στο Δανό Πρωθυπουργό, ζητώντας να μην κλείσει το κουρδικό κανάλι Roj, που εκπέμπει από τη Δανία. Το Δικαστήριο επιδίκασε ποινή 2 μηνών και 15 ημερών στους Δημάρχους, μη εφέσιμη, που ωστόσο, μετατράπηκε σε πρόστιμο²⁶.

Γ. Ραδιοτηλεοπτικές εκπομπές στα Κουρδικά

Τον Ιούνιο του 2004, για πρώτη φορά άρχισαν να μεταδίδονται εκπομπές και σε άλλες γλώσσες - εκτός της τουρκικής - από το κρατικό ραδιοτηλεοπτικό δίκτυο TRT· παράλληλα, ένας νέος νόμος, που ψηφίστηκε τον Ιανουάριο του 2004, επέτρεπε σε ιδιωτικούς ραδιοφωνικούς και τηλεοπτικούς σταθμούς να έχουν εκπομπές και σε άλλες γλώσσες, πέραν των Τουρκικών. Ο χρόνος εκπομπής στις γλώσσες αυτές δεν μπορούσε να ξεπερνά τα 45 λεπτά την ημέρα στις τηλεοράσεις και τις 5 ώρες την εβδομάδα στα ραδιόφωνα· παρ' όλ' αυτά, ήταν ένα σημαντικό βήμα προόδου²⁷.

Οι μεταρρυθμίσεις στο ραδιοτηλεοπτικό πεδίο σημείωσαν περαιτέρω πρόοδο. Τον Ιανουάριο του 2009, ξεκίνησε τη λειτουργία του το κρατικό Κανάλι TRT - 6, που εξέπεμπε στα Κουρδικά σε 24ωρη βάση· αξίζει, μάλιστα, να σημειωθεί ότι κατά τα εγκαίνια του σταθμού, ο Πρωθυπουργός είπε μερικές λέξεις στα Κουρδικά²⁸. Το Νοέμβριο του 2010, ο Κανονισμός του τουρκικού Ραδιοτηλεοπτικού Συμβουλίου τροποποιήθηκε, ώστε να αρθούν όλοι οι περιορισμοί που προηγουμένως ίσχυαν για τις ραδιοτηλεοπτικές εκπομπές δημόσιων και ιδιωτικών σταθμών εντός της Τουρκίας. Παράλληλα, δόθηκε άδεια σε 14 ραδιοφωνικούς και τηλεοπτικούς σταθμούς να εκπέμπουν στα Κουρδικά και στα Αραβικά²⁹.

Δ. Εκπαίδευση

Η ίδια πρόοδος, ωστόσο, δεν παρατηρήθηκε σε άλλους τομείς με ιδιαίτερη σημασία για τους κουρδικούς πληθυσμούς - όπως αυτός της εκπαίδευσης. Το Δεκέμβριο του 2003, για πρώτη φορά επιτράπηκε η διδασκαλία της κουρδικής γλώσσας στην ιδιωτική εκπαίδευση· παράλληλα, ιδρύθηκαν 6 ιδιωτικά σχολεία στο Van, στο Batman και στη Şanlıurfa τον Απρίλιο του 2004, στο Diyarbakır και στα Άδανα τον Αύγουστο του 2004, και στην Κωνσταντινούπολη, τον Οκτώβριο του 2004³⁰. Παρ' όλ' αυτά, μέχρι τον Αύγουστο του 2005 όλα τα προαναφερθέντα σχολεία είχαν

²⁴ Turkey 2005 Progress Report, σελ. 38

²⁵ Turkey 2007 Progress Report, σελ. 22

²⁶ Turkey 2008 Progress Report, σελ. 16

²⁷ 2004 Regular Report on Turkey's Progress Towards Accession, σελ. 39

²⁸ Turkey 2009 Progress Report, σελ. 28

²⁹ Turkey 2010 Progress Report, σελ. 32

³⁰ 2004 Regular Report on Turkey's Progress Towards Accession, σελ. 49

κλείσει· οι βασικοί λόγοι για την εξέλιξη αυτήν ήταν η έλλειψη οικονομικών πόρων αλλά και οι περιορισμοί που έθετε το τουρκικό κράτος σε ό,τι αφορά το πρόγραμμα διδασκαλίας, το διορισμό δασκάλων, το ωρολόγιο πρόγραμμα και τους μαθητές³¹. Ως εκ τούτου, σχεδόν όλες οι εκθέσεις προόδου της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την ενταξιακή πορεία της Τουρκίας, της περιόδου 2006 - 2010, επισημαίνουν ότι δεν υφίσταται η δυνατότητα εκμάθησης της κουρδικής γλώσσας σε δημόσιο ή ιδιωτικό σχολείο³². Ωστόσο, τον Ιούνιο του 2012, το τουρκικό Υπουργείο Παιδείας εισήγαγε ένα νέο νόμο για τα σχολεία πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης· μεταξύ άλλων, ο νόμος προβλέπει την προσθήκη μιας τάξης “ζωντανών γλωσσών”, όπως τα Κουρδικά, αν τουλάχιστον 10 μαθητές υποβάλουν σχετικό αίτημα³³.

Μικρή πρόοδος παρατηρήθηκε στον τομέα της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Τον Απρίλιο του 2010, στο Πανεπιστήμιο του Mardin ιδρύθηκε ένα Τμήμα Κουρδικής Γλώσσας και Πολιτισμού³⁴. Ένα χρόνο αργότερα, ένα Τμήμα Κουρδικής Γλώσσας και Λογοτεχνίας ιδρύθηκε στο Πανεπιστήμιο Alparslan, στο Μις³⁵. Εξάλλου, το 2012, το Ανώτατο Εκπαιδευτικό Συμβούλιο ενέκρινε την πρόταση του Πανεπιστημίου του Tunceli για ίδρυση Τμήματος κουρδικής γλώσσας, διάρκειας 4 χρόνων³⁶.

IV. Το Κουρδικό ως εσωτερικό πρόβλημα της Τουρκίας

Το Κουρδικό αποτελεί αναμφισβήτητα ένα από τα σημαντικότερα εσωτερικά προβλήματα της Τουρκίας· οι συγκρούσεις ανάμεσα στους αντάρτες του ΡΚΚ και τις τουρκικές δυνάμεις ασφαλείας έχουν κοστίσει χιλιάδες ανθρώπινες ζωές και σημαντικές απώλειες και για τις δύο πλευρές. Ο Öktem υπολόγιζε - όπως έχει ήδη αναφερθεί - ότι στα τέλη της δεκαετίας του 1990, 35.000 άνθρωποι είχαν χάσει τη ζωή τους εξαιτίας των συγκρούσεων αυτών. Άλλοι αναλυτές εκτιμούν τον αριθμό των ανθρώπινων απωλειών, από το 1984 ως τους τελευταίους μήνες του 2012, σε 30.000 - 40.000 άτομα.

Η οικονομική διάσταση του Κουρδικού είναι επίσης ενδεικτική για τα προβλήματα που αυτό δημιουργεί στις τουρκικές πολιτικές και κοινωνικές δομές. Σύμφωνα με εκτιμήσεις αναλυτών, μέχρι το Σεπτέμβριο του 2012, το Κουρδικό έχει κοστίσει 300 - 450 δισεκατομμύρια δολάρια στην τουρκική οικονομία³⁷. Κατά τη διάρκεια της κλιμάκωσης των συγκρούσεων, την περίοδο 1993 - 1995, περισσότερα από 3.000 χωριά στις κουρδόφωνες περιοχές καταστράφηκαν, και οι κάτοικοί τους εκδιώχθηκαν είτε από τις δυνάμεις ασφαλείας, είτε - σε μικρότερο βαθμό - από τους κούρδους αντάρτες. Περίπου 3.000.000 Κούρδοι εγκατέλειψαν τις εστίες τους, ενώ οι αγροτικές οικονομίες που βασιζόνταν στην αγροτική παραγωγή, καταστράφηκαν. Οι πρόσφυγες χωρικοί ενίοτε εγκαθίσταντο σε “ασφαλή χωριά” ή στρατόπεδα, ή, συνηθέστερα, κατέληγαν σε μεγάλες πόλεις³⁸. Όπως γίνεται εύκολα κατανοητό, εκτός του αυξημένου οικονομικού κόστους

³¹ Turkey 2005 Progress Report, σελ. 37

³² Turkey 2006 Progress Report, σελ. 21· Turkey 2007 Progress Report, σελ. 22· Turkey 2008 Progress Report, σελ. 26· Turkey 2009 Progress Report, σελ. 29· Turkey 2010 Progress Report, σελ. 33

³³ Turkey 2012 Progress Report, σελ. 32

³⁴ Turkey 2010 Progress Report, σελ. 88 - 89

³⁵ Turkey 2011 Progress Report, σελ. 39

³⁶ Turkey 2012 Progress Report, σελ. 81

³⁷ Για τις εκτιμήσεις αυτές, καθώς και για τις εκτιμήσεις σχετικά με τον αριθμό των θυμάτων από τις συγκρούσεις ανάμεσα στο ΡΚΚ και τις τουρκικές δυνάμεις ασφαλείας, βλ. Öktem, *Angry Nation*, σελ. 91, καθώς και “Turkey: The PKK and a Kurdish Settlement”, International Crisis Group, Europe Report, No 219 (11/9/2012), σελ. 1

³⁸ Öktem, ό.π.· Erik J. Zürcher, *Σύγχρονη Ιστορία της Τουρκίας*, (μτφ. Βαγγέλης Κεκριώτης), εκδ. Αλεξάνδρεια, Αθήνα, 2004, σελ. 405

τους, οι μακροχρόνιες και παρατεταμένες συγκρούσεις υπονομεύουν πολλές υγιείς οικονομικές δραστηριότητες ή επενδύσεις στην περιοχή αυτήν.

Αυτό δε σημαίνει, ωστόσο, ότι στις κουρδόφωνες περιοχές δεν έχουν αναπτυχθεί σημαντικές οικονομικές δραστηριότητες - αν και παρασιτικής μορφής. Πιθανόν εδώ να εντοπίζεται ένας από τους βασικούς - αν και όχι ιδιαίτερος εμφανείς - παράγοντες που αντιτίθενται σε μία οριστική επίλυση του Κουρδικού προβλήματος. Η μακροχρόνια συμπλοκή του ΡΚΚ με τις τουρκικές δυνάμεις ασφαλείας δημιούργησε ένα ιδιότυπο καθεστώς στις περιοχές αυτές, με ιδιαίτερες πολιτικές και οικονομικές ισορροπίες. Οι εξοπλισμοί και των δύο πλευρών αποτελούν ένα ενδεικτικό παράδειγμα ως προς αυτό. Εκτός των τουρκικών δυνάμεων ασφαλείας - οι επιχειρησιακές ανάγκες των οποίων κοστίζουν ούτως ή άλλως αρκετά εκατομμύρια δολάρια - και οι επιχειρησιακές ανάγκες των ανταρτών του ΡΚΚ τροφοδοτούν με πολλά χρήματα τις βιομηχανίες όπλων. Σύμφωνα με εκτιμήσεις, ο ετήσιος προϋπολογισμός του ΡΚΚ, μόνο από την κουρδική διασπορά σε χώρες εκτός της Τουρκίας, ανέρχεται σε 15 - 20 εκατομμύρια δολάρια³⁹.

Το εμπόριο ναρκωτικών και η λαθρομετανάστευση επίσης αποτελούν δύο δραστηριότητες με παρουσία στις κουρδόφωνες περιοχές, καθώς και σημαντική πηγή παράνομου πλουτισμού. Η Τουρκία αποτελεί μείζον διαμετακομιστικό κέντρο για το διεθνές εμπόριο ναρκωτικών· σύμφωνα με αμερικανούς αναλυτές, η Τουρκία βρίσκεται στη διαδρομή τριών σημαντικών δρομολογίων, τα οποία ακολουθεί το εμπόριο ηρωίνης: στο δρομολόγιο μέσω Βαλκανίων, στο δρομολόγιο μέσω Μαύρης Θάλασσας, και στο δρομολόγιο μέσω της Ανατολικής Μεσογείου. Η ηρωίνη εισάγεται, εξάλλου, από το Αφγανιστάν - ενίοτε μέσω του Πακιστάν - στο Ιράν, και από εκεί στην Τουρκία. Σύμφωνα με τους ίδιους αναλυτές, πολλά μείζονος σημασίας στελέχη του εμπορίου ηρωίνης εντός της Τουρκίας είναι κουρδικής ή ιρακινής καταγωγής· οι άνθρωποι αυτοί, καθώς και οι οικογένειές τους, εμπλέκονται στις δραστηριότητες αυτές επί χρόνια. Οι αναλυτές επισημαίνουν, επίσης, ότι οι κουρδικοί πληθυσμοί εντός της Τουρκίας ζουν γενικά στις περιοχές, απ' όπου τα ναρκωτικά εισέρχονται εντός του τουρκικού εδάφους, από τα ανατολικά σύνορα. Τα τελευταία χρόνια, πολλοί Κούρδοι έχουν μετακινηθεί σε μεγαλύτερες πόλεις εντός της Τουρκίας, ή ακόμα και σε άλλες πόλεις της Ευρώπης· κάποιιοι από αυτούς - σύμφωνα πάντοτε με την προαναφερθείσα ανάλυση - εξακολουθούν να εμπλέκονται στο εμπόριο ναρκωτικών, από το νέο τόπο κατοικίας τους⁴⁰.

Η ιδιόρρυθμη κατάσταση που επικρατεί στις κουρδόφωνες περιοχές της Τουρκίας καθιστά δύσκολο τον αποτελεσματικό έλεγχο και την εξάρθρωση του εμπορίου ναρκωτικών, παρά τη στενή συνεργασία των τουρκικών υπηρεσιών δίωξης ναρκωτικών με τους αντίστοιχους ευρωπαϊκούς και αμερικανικούς φορείς. Η διαπίστωση αυτή περιπλέκεται ακόμα περισσότερο, αν σκεφθούμε ότι, εκτός από Κούρδους, στο εμπόριο ναρκωτικών είναι αναμειγμένοι και Τούρκοι. Πρόκειται, κατ' ουσία, για ένα πολυπληθές και πολύ καλά οργανωμένο δίκτυο, με υψηλά οικονομικά συμφέροντα. Αυτό πρακτικά σημαίνει ότι ενδεχόμενη επίλυση του Κουρδικού ζητήματος - στο βαθμό που αυτό είναι δυνατόν - θα αποτελέσει ισχυρό πλήγμα για τις δραστηριότητες αυτές. Από την άλλη πλευρά, πρέπει να γίνει αντιληπτό ότι η διευθέτηση του ακανθώδους αυτού ζητήματος συνδέεται με την πλήρη αποκατάσταση της τάξης στις κουρδόφωνες περιοχές - επομένως, και με την καταπολέμηση του εμπορίου ναρκωτικών.

Η λαθρομετανάστευση παρουσιάζει αρκετά κοινά στοιχεία με το εμπόριο ναρκωτικών, τουλάχιστον ως προς την επιρροή που ασκεί στο Κουρδικό πρόβλημα. Σύμφωνα με μελέτη δανικού ινστιτούτου του 2006, η Τουρκία αποτελεί κύριο διαμετακομιστικό σταθμό των δρομολογίων της λαθρομετανάστευσης· ένα μεγάλο μέρος των λαθρομεταναστών εισέρχονται οδικά στην Τουρκία από το Ιράν, το Ιράκ και τη Συρία⁴¹, περνώντας αναγκαστικά από τις

³⁹ Europe Report, No 219, σελ. 13

⁴⁰ United States Department of State, Bureau for International Narcotics and Law Enforcement Affairs, International Narcotics Control Strategy Report, Vol. I (Drug and Chemical Control), March 2012, σελ. 429

⁴¹ Mediterranean Transit Migration, Danish Institute for International Studies, 2006, σελ. 58

κουρδόφωνες περιοχές. Σύμφωνα με εκτίμηση τούρκου αναλυτή το 2005, το χρηματικό ποσό που καταβάλλεται στους διακινητές των λαθρομεταναστών εκτιμάται στα 1.000 - 7.000 δολάρια, ανάλογα με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της εκάστοτε λαθρομεταναστευτικής δραστηριότητας· στα κυκλώματα παράνομης μετανάστευσης - σύμφωνα πάντοτε με τον ίδιο αναλυτή - συμμετέχουν και τούρκοι πολίτες, κυρίως τούρκοι πολίτες κουρδικής καταγωγής⁴².

Η λαθρομετανάστευση συνιστά αναμφισβήτητα μία προσοδοφόρα επιχείρηση. Ενδεικτικό της διαπίστωσης αυτής, είναι ότι μόνο την περίοδο 1995 - 2006, στην Τουρκία συνελήφθησαν συνολικά 522.711 παράνομοι μετανάστες⁴³. Σε αυτούς πρέπει να συνηγορηθούν όσοι κατάφεραν τελικά να διαφύγουν στις χώρες προορισμού, όσοι συνελήφθησαν σε άλλες χώρες, ή και όσοι παραμένουν ασύλληπτοι στην Τουρκία. Όπως και στην περίπτωση του εμπορίου ναρκωτικών, η ιδιόρρυθμη κατάσταση που επικρατεί στις ανατολικές επαρχίες της Τουρκίας λόγω του Κουρδικού προβλήματος, έχει επιτρέψει την ανάπτυξη παράνομων οικονομικών συμφερόντων, που επωφελούνται από την κατάσταση αυτήν. Αυτό πρακτικά σημαίνει ότι οι εμπλεκόμενοι παράγοντες έχουν κάθε συμφέρον από τη διαιώνιση της εν λόγω κατάστασης, περιπλέκοντας τις προσπάθειες επίλυσης του Κουρδικού.

Η λαθρομετανάστευση και το εμπόριο ναρκωτικών δεν είναι, ωστόσο, οι μοναδικές περιπτώσεις, όπου το Κουρδικό σχετίζεται με παράνομες δραστηριότητες. Ενδεικτικό ως προς αυτό, είναι το δυστύχημα που συνέβη στις 5/ 11/ 1996, στην πόλη Susurluk της βορειοδυτικής Τουρκίας· τρεις από τους επιβάτες του αυτοκινήτου σκοτώθηκαν και ένας τραυματίστηκε. Ο ένας από τους νεκρούς επιβάτες ήταν ο Abdullah Çatli, ακροδεξιός και μέλος των Γκρίζων Λύκων· ο ίδιος ήταν, επίσης, στέλεχος της μαφίας - εργαζόμενος και ως πληρωμένος δολοφόνος κατά τις δεκαετίες του 1970 και 1990 - καθώς και έμπορος ναρκωτικών. Ο δεύτερος νεκρός επιβάτης ήταν ο Hüseyin Kocadağ, ανώτερος αξιωματικός της αστυνομίας και διευθυντής του κέντρου εκπαίδευσης της αστυνομίας στην Κωνσταντινούπολη, ενώ το τρίτο θύμα ήταν η φίλη του Çatli, το μοντέλο Gonca Us. Ο επιζών ήταν ο Sedat Bucak, κούρδος ηγέτης της φυλής Bucak, διοικητής μιας μονάδας “Φρουρών των Χωριών”, και βουλευτής του Κόμματος του Ορθού Δρόμου⁴⁴. Η ενδιαφέρουσα αυτή συνύπαρξη - που ως κοινό της παρονομαστή είχε την καταπολέμηση του PKK - αποδείκνυε de facto την εμπλοκή κάποιων κύκλων των τουρκικών υπηρεσιών ασφαλείας, τόσο με δραστηριότητες της τουρκικής μαφίας, όσο και με το εμπόριο ναρκωτικών.

Λίγα χρόνια αργότερα, η βομβιστική επίθεση που πραγματοποιήθηκε το 2005 στο Şemdinli - για την οποία έχει ήδη γίνει λόγος παραπάνω - αποδείχθηκε ότι ήταν προβοκάτσια εκ μέρους κύκλων των τουρκικών Ενόπλων Δυνάμεων. Οι ενέργειες αυτές αποδεικνύουν ότι το βαθύ κράτος στην Τουρκία ήταν διατεθειμένο να καταφύγει σε αθέμιτες - και παράνομες - τακτικές, προκειμένου να εξυπηρετήσει τις σκοπιμότητές του. Οι αποκαλύψεις σχετικά με το σκάνδαλο “Balıoz” (Βαριοπούλα) είχαν ως συνέπεια, μεταξύ άλλων, την εκκαθάριση των τουρκικών Ενόπλων Δυνάμεων από στελέχη, ύποπτα για εμπλοκή σε αυτό. Οι συλλήψεις αυτές είναι βέβαιον ότι έδωσαν ένα αποφασιστικής σημασίας χτύπημα στο τουρκικό “βαθύ κράτος”· δεν είναι βέβαιο, ωστόσο, ότι εξάλειψαν πλήρως τα φαινόμενα διαπλοκής αναφορικά με το Κουρδικό.

Μία ακόμα επισήμανση αφορά στο ίδιο το παραστρατιωτικό σώμα των “Φρουρών των Χωριών”. Η σύσταση του σώματος αυτού - σε μία περίοδο και σε μία περιοχή όπου οι οικονομικές συνθήκες ήταν ιδιαίτερα δύσκολες - συνιστούσε μία σημαντική ευκαιρία για αρκετούς ανθρώπους, προκειμένου να εξασφαλίσουν τα προς το ζην. Ακόμα και αν αργότερα οι οικονομικές τους απολαβές δεν ήταν τόσο ικανοποιητικές, δεν έπαυε να είναι μία επαγγελματική διεξοδος. Το 2008, ο αριθμός των “Φρουρών” ανήλθε σε 70.000, σύμφωνα με μελέτη του

⁴² Ahmet İçduygu, “Transit Migration in Turkey: Trends, Patterns, and Issues”, Euro - Mediterranean Consortium for Applied Research on International Migration, European Policy Institute, 2005, σελ. 6

⁴³ Mediterranean Transit Migration, σελ. 35 - 36

⁴⁴ Öktem, Angry Nation, σελ. 102

τουρκικού ιδρύματος TESEV⁴⁵, ενώ σύμφωνα με τον Öktem, ο αριθμός αυτός ανήλθε σε 100.000 άτομα⁴⁶. Οι άνθρωποι αυτοί αποτελούν πιθανότατα και αυτοί μέρος του προβλήματος: σε πολλές περιπτώσεις, έχουν κατασχεσει κτηματικές εκτάσεις από πολλές εκατοντάδες χιλιάδες κούρδους υποστηρικτές του ΡΚΚ⁴⁷, γεγονός που αποτελεί σημαντικό ανασταλτικό παράγοντα για την επιστροφή των κουρδικών πληθυσμών στις εστίες τους. Παράλληλα, ανακύπτει ένα άλλο ερώτημα: τι θα γίνει με τον (πολύ μεγάλο) αριθμό των παραστρατιωτικών μονάδων, εφόσον εξευρεθεί λύση στο Κουρδικό πρόβλημα;

V. Το Κουρδικό ως πρόβλημα στις διεθνείς σχέσεις της Τουρκίας

Για να γίνουν ευρύτερα κατανοητές οι διαστάσεις του Κουρδικού, ως προβλήματος στις διεθνείς σχέσεις της Τουρκίας, θα πρέπει να γίνει μία σύντομη αναφορά στους πολυάριθμους κουρδικούς πληθυσμούς, που διαβιούν στα εδάφη των - όμορων με την Τουρκία - κρατών του Ιράκ, του Ιράν και της Συρίας. Σύμφωνα με τα στοιχεία που είναι δημοσιευμένα στην ιστοσελίδα του *World Factbook* της CIA, στο Ιράκ, επί του συνολικού πληθυσμού των 31.129.225 ατόμων, οι Κούρδοι αποτελούν το 15 - 20%⁴⁸. Αυτό σημαίνει ότι ο συνολικός πληθυσμός των Κούρδων στο Ιράκ ανέρχεται χονδρικά μεταξύ 4.670.000 - 6.226.000 ατόμων. Αντιστοίχως, σύμφωνα με την ίδια πηγή, στο Ιράν οι Κούρδοι υπολογίζονται στο 10% του συνολικού πληθυσμού· με δεδομένο ότι ο συνολικός πληθυσμός του Ιράν ανέρχεται σε 78.868.711 άτομα⁴⁹, οι κουρδικοί πληθυσμοί πρέπει να εκτιμηθούν περίπου στα 7.869.000 άτομα.

Όσον αφορά την περίπτωση της Συρίας, οι πληθυσμιακές εκτιμήσεις για τους Κούρδους ποικίλουν. Σύμφωνα με τα στοιχεία της CIA, οι Κούρδοι, μαζί με αρμενόφωνα και άλλα πληθυσμιακά στοιχεία αποτελούν από κοινού το 9,7% του συνολικού πληθυσμού⁵⁰. Τουρκικές εκτιμήσεις, ωστόσο, ανεβάζουν το ποσοστό των κουρδικών πληθυσμών και μόνο, ακόμα και στο 10% επί του συνολικού πληθυσμού⁵¹. Αν δεχθούμε την τουρκική εκτίμηση - και με δεδομένο ότι, σύμφωνα με τα στοιχεία του *World Factbook*, ο συνολικός πληθυσμός της Συρίας ανέρχεται σε 22.530.746 άτομα - οι Κούρδοι της Συρίας πρέπει να υπολογισθούν σε 2.253.100 άτομα, περίπου. Αξίζει πάντως να σημειωθεί ότι τα τουρκικά αντιπολιτευτικά κινήματα εντός της Συρίας ανεβάζουν τον αριθμό των κουρδικών πληθυσμών σε 3.500.000 - 4.000.000 άτομα.

Η παρουσία πολυάριθμων κουρδικών πληθυσμών σε γειτονικές χώρες της Τουρκίας, δε σημαίνει απαραίτητως ότι οι πληθυσμοί αυτοί διαπνέονται από μία κοινή κουρδική εθνική ταυτότητα, ούτε, πολύ περισσότερο, ότι συνεργάζονται με απώτερο σκοπό τη δημιουργία ανεξάρτητου κουρδικού κράτους, από τα εδάφη των χωρών στα οποία διαβιούν. Η γεωγραφική κατανομή των πληθυσμών αυτών, ωστόσο, δημιουργούσε ανέκαθεν ένα διπλό πρόβλημα για την Άγκυρα: αφενός το ΡΚΚ λάμβανε στήριξη από ένα μέρος των πληθυσμών αυτών - ενδεχομένως, και από κάποιους από ηγετικούς κύκλους των κρατών αυτών· αφετέρου, όσο παρέμενε ανεπίλυτο το Κουρδικό πρόβλημα στο εσωτερικό της Τουρκίας, η Άγκυρα ήταν και είναι εκτεθειμένη στις συνέπειες των αλλαγών, που λαμβάνουν χώρα στο διεθνές της περιβάλλον, και επηρεάζουν κατά το μάλλον ή ήττον και τους κουρδικούς πληθυσμούς εκτός της Τουρκίας. Αυτό πρακτικά σημαίνει ότι μία ενδεχόμενη ριζοσπαστική αλλαγή στο status των κουρδικών πληθυσμών εκτός

⁴⁵ "The first village guards", *Hürriyet Daily News*, 15/ 9/ 2009

⁴⁶ Öktem, *Angry Nation*, σελ. 74

⁴⁷ *Europe Report*, No 219, σελ. 31

⁴⁸ <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/iz.html>

⁴⁹ <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ir.html>

⁵⁰ <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/sy.html>

⁵¹ Serhat Erkmen, *Kurdish Movements in Syria*, ORSAM Report, No 127 (August 2012), σελ. 9

της Τουρκίας, πιθανόν να έχει απρόβλεπτες συνέπειες και για το εσωτερικό της Τουρκίας.

Για να αντιμετωπίσει την κατάσταση αυτήν, ιδίως μετά τη σύλληψη και φυλάκιση του Abdullah Öcalan το 1999, η Τουρκία επεδίωξε να βελτιώσει τις σχέσεις της με τη Συρία, το Ιράν και το Ιράκ - τις χώρες, δηλαδή, που κατά το παρελθόν είχαν παράσχει καταφύγιο στο ΡΚΚ. Προκειμένου να αντισταθμίσει τις ενέργειες αυτές, το ΡΚΚ ίδρυσε αδελφές οργανώσεις στα κράτη αυτά: το 2002 ίδρυσε στο Ιράκ το “Κόμμα της Δημοκρατικής Λύσης του Κουρδιστάν”, ενώ το 2003 ίδρυσε στη Συρία το “Κόμμα της Δημοκρατικής Ένωσης” (Partiya Yekîtiya Demokrat - PYD)· ένα χρόνο αργότερα, ίδρυσε στο Ιράν, το “Κόμμα της Ελεύθερης Ζωής για το Κουρδιστάν” (Partiya Jiyanê Azad a Kurdistanê - PJAK)⁵².

Οι συνέπειες του δεύτερου Πολέμου του Κόλπου στο Ιράκ, αλλά και - λίγα χρόνια αργότερα - οι πολιτικές και κοινωνικές εξελίξεις στη Συρία ως συνέπεια της Αραβικής Άνοιξης, όχι μόνο ανέτρεψαν τις τουρκικές προσπάθειες προσέγγισης με το Ιράκ και τη Συρία, αλλά έθεσαν και υπό αμφισβήτηση ακόμα και την υφιστάμενη δομή των κρατών αυτών. Η τουρκική διπλωματία ανταποκρίθηκε με αρκετά καλά αντανakλαστικά έναντι των νέων δεδομένων· δεν είναι βέβαιο, ωστόσο, ότι μπορεί να επηρεάσει αποφασιστικά το σύνολο των εξελίξεων στην περιοχή. Παράλληλα, η επιδείνωση των σχέσεων Τουρκίας - Ιράν δημιουργεί επιπλέον προβληματισμούς στην Άγκυρα, κυρίως λόγω της αντανakλασης που μπορεί να έχει στο Κουρδικό ζήτημα.

Ως συνέπεια της αμερικανικής στρατιωτικής επέμβασης στο Ιράκ το 2003 - και της επακόλουθης ανατροπής του καθεστώτος του Saddam Hussein - το 2005 συγκροτήθηκε η Περιφερειακή Διοίκηση του Κουρδιστάν, στο πλαίσιο του ομόσπονδου, πλέον, Ιράκ. Ενώπιον της νέας κατάστασης, η Τουρκία επιχείρησε την ενδυνάμωση των πολιτικών και οικονομικών σχέσεων με το Ιράκ, και κυρίως με την Περιφερειακή Διοίκηση του Κουρδιστάν. Η ενέργεια αυτή θεωρήθηκε σκόπιμη, εκτός των άλλων, και για την άσκηση πίεσης εις βάρος του ΡΚΚ, που δραστηριοποιείται στην περιοχή αυτήν. Σε κάθε περίπτωση, πάντως, το τουρκικό άνοιγμα στο Ιράκ υπήρξε πολύπλευρο· εκτός από τις επίσημες διπλωματικές και οικονομικές επαφές μεταξύ των δύο πλευρών, τουρκικές Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις επίσης ανέλαβαν δραστηριότητες στο Ιράκ.

Ενώ όμως οι σχέσεις ανάμεσα στην Τουρκία και την Περιφερειακή Διοίκηση του Κουρδιστάν άρχισαν να αναπτύσσονται, οι σχέσεις της Τουρκίας με την κεντρική κυβέρνηση του Ιράκ επιδεινώθηκαν σε σημαντικό βαθμό. Βασικές αιτίες για την εξέλιξη αυτήν υπήρξαν η στήριξη που παρείχε η Άγκυρα στον Σίιτη πρώην Πρωθυπουργό, Ilyad Allawî, κατά τις ιρακινές εκλογές του 2010, αλλά και οι στενοί δεσμοί της Άγκυρας με τον Αντιπρόεδρο του Ιράκ, Tariq al - Hashemi. Η ισχύς των δεσμών αυτών φάνηκε όταν ο al - Hashemi - που καταζητούνταν από την Interpol ως υπεύθυνος ταγμάτων θανάτου - κατέφυγε στην Τουρκία. Παρά την ύπαρξη εντάλματος σύλληψης, η Άγκυρα μέχρι στιγμής αρνείται να εκδώσει τον al - Hashemi.

Και οι σχέσεις της Τουρκίας με την Περιφερειακή Διοίκηση του Κουρδιστάν, ωστόσο, έχουν κάποια όρια ως προς τις δυνατότητες εξέλιξής τους. Η Άγκυρα δεν επιθυμεί την ιδιαίτερη πολιτική και οικονομική ενδυνάμωση του κουρδικού αυτού κρατικού μορφώματος· για το λόγο αυτόν, άλλωστε, αντιτίθεται στην προσάρτηση του Kirkuk από την Περιφερειακή Διοίκηση του Κουρδιστάν. Σε μία τέτοια περίπτωση, δεν πρέπει να θεωρείται απίθανο το ενδεχόμενο οι Κούρδοι του Ιράκ να προσπαθήσουν να δημιουργήσουν ανεξάρτητο κράτος - με όποιες συνέπειες μπορεί να έχει κάτι τέτοιο για την Τουρκία⁵³.

Ο εμφύλιος πόλεμος στη Συρία επίσης δημιουργεί προβληματισμούς στην Τουρκία. Αν και η Άγκυρα είχε αρχικά ταχθεί υπέρ του Assad, αργότερα συντάχθηκε στο πλευρό των επαναστατών, αναμένοντας ότι η πτώση του καθεστώτος Assad ήταν θέμα χρόνου. Ο

⁵² Europe Report, No 219, σελ. 15

⁵³ Παντελής Τουλουμάκος, “A Puzzle with not - Matching Pieces: Iraqi - Turkish Relations after 2003”, Middle East Research Project, 3/ 1, May - June 2012, σελ. 12 - 13

επαναπροσανατολισμός της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής έναντι της Συρίας πιθανόν να είναι ως κάποιο βαθμό απόρροια και των τουρκικών ανησυχιών για την συμπεριφορά των κουρδικών πληθυσμών της Συρίας. Όσο η κυβέρνηση του Assad ήταν ισχυρή, οι καλές σχέσεις της Άγκυρας με αυτήν εξασφάλιζαν κάποιον έλεγχο επί των δραστηριοτήτων του ΡΚΚ εντός του συριακού εδάφους. Ενδεχόμενη νίκη των επαναστατών - που, κατά την πρώτη περίοδο του εμφυλίου φαινόταν ως η πιθανότερη εξέλιξη - θα άφηνε την τουρκική διπλωματία εκτεθειμένη έναντι της νέας ηγεσίας· παράλληλα, οι δυνατότητες της Τουρκία να πιέσει τη νέα συριακή κυβέρνηση στο θέμα του ΡΚΚ θα ήταν πολύ περιορισμένες.

Παρ' όλ' αυτά, το καθεστώς Assad αποδείχθηκε ανθεκτικότερο απ' ό,τι αναμενόταν. Αντιθέτως, ως συνέπεια του εμφυλίου πολέμου, οι δυνάμεις του Assad εκκένωσαν αρκετές περιοχές της βόρειας Συρίας, όπου κατοικούν σε μεγάλο ποσοστό κουρδικοί πληθυσμοί⁵⁴. Η εξέλιξη αυτή θεωρήθηκε ως ενδυνάμωση των κουρδικών ομάδων που συνεργάζονται με το ΡΚΚ, αυξάνοντας τις τουρκικές ανησυχίες για έναν ακόμα λόγο: εξαιτίας της προοπτικής ίδρυσης ενός νέου κουρδικού κρατικού μορφώματος, στις κουρδόφωνες περιοχές της Συρίας. Το ΡΥΔ έχει ακολουθήσει μέχρι στιγμής ανεξάρτητη γραμμή από το ΡΚΚ· τον Αύγουστο του 2012, εξάλλου, με επίσημη δήλωσή του διαβεβαίωνε την Άγκυρα ότι επιδιώκει αυτονομία, στο πλαίσιο μιας Συριακής Δημοκρατίας⁵⁵. Ακόμα και έτσι, ωστόσο, οι εξελίξεις στη Συρία δεν παύουν να εμπνέουν ανησυχία στην Τουρκία: με την Περιφερειακή Διοίκηση του Κουρδιστάν να υφίσταται ήδη - έστω και εντός των πλαισίων του ιρακινού κράτους - ένα δεύτερο αυτόνομο κουρδικό κράτος, αυτήν τη φορά εντός των συριακών συνόρων, θα ενδυνάμωνε αισθητά το ρόλο των κουρδικών πληθυσμών στα γεωστρατηγικά, πολιτικά και οικονομικά δεδομένα της ευρύτερης Μέσης Ανατολής. Μία τέτοια εξέλιξη θα είχε αναμφισβήτητη αντανάκλαση και στο Κουρδικό πρόβλημα της Τουρκίας.

Η περίπτωση των κουρδικών πληθυσμών του Ιράν είναι κάπως διαφορετική· ως εκ τούτου, προκαλεί διαφορετικού είδους ανησυχίες στην Άγκυρα. Παρά τις διπλωματικές προσπάθειες προσέγγισης του Ιράν εκ μέρους της Τουρκίας, οι σχέσεις των δύο κρατών βαθμιαία επιδεινώθηκαν. Καταλυτικό ρόλο στην εξέλιξη αυτήν έπαιξε, μεταξύ άλλων, η έκρηξη της Αραβικής Άνοιξης στη Συρία: ενώ η Τουρκία παρείχε τελικά την στήριξη της στους επαναστάτες, το Ιράν συντάχθηκε με το καθεστώς Assad. Η κατάσταση αυτή οξύνθηκε περαιτέρω, μετά την απόφαση της Τουρκίας, το Σεπτέμβριο του 2011, να συμφωνήσει με την εγκατάσταση αντιβαλλιστικού πυραυλικού συστήματος του NATO εντός του τουρκικού εδάφους, έναντι ενδεχόμενης επίθεσης από το Ιράν.

Σύμφωνα με εκτιμήσεις αναλυτών, στο Ιράν το ΡJAK - που αριθμεί πάνω από 3.000 μέλη - φαίνεται ότι χρησιμοποιεί σε μεγάλο βαθμό τις πηγές, την ιδεολογία και το προσωπικό του ΡΚΚ. Το Σεπτέμβριο του 2011, η σκληρή μάχη ανάμεσα σε μέλη του ΡJAK με τον ιρανικό στρατό, τελείωσε με μία συμφωνία, η οποία τερμάτισε τις περισσότερες επιθέσεις του ΡJAK εντός του Ιράν. Ωστόσο, σύμφωνα με τις προαναφερθείσες εκτιμήσεις, η Τουρκία υποπτεύεται ότι πιθανόν η Τεχεράνη να έχει έρθει σε συμφωνία με το ΡJAK και το ΡΚΚ, η οποία θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί εναντίον της Τουρκίας⁵⁶.

⁵⁴ Ιωάννης Ν. Γρηγοριάδης, Learning from the "Arab Spring": Turkish Foreign Policy in Flux, Working Paper No 32/ 2013, Middle Eastern Studies Programme, February 2013, σελ. 9

⁵⁵ Παντελής Τουλουμάκος, "The Devil You know: The Kurdistan Issue and Syrian - Turkish Relations", Middle East Research Project, 5/1, September - October 2012, σελ. 10 - 11· Europe Report, No 219, σελ. 15 - 17

⁵⁶ Europe Report, No 219, σελ. 17 - 18

VI. Συμπεράσματα

Παρά την ευρέως διαδεδομένη αντίληψη ότι το Κουρδικό αποτελεί αποκλειστικά εσωτερικό πρόβλημα της Τουρκίας, πρέπει να γίνει κατανοητό ότι συνιστά παράλληλα και μείζον διεθνές πρόβλημα για την Άγκυρα. Εξάλλου, ζητήματα μείζονος σημασίας, όπως το εμπόριο ναρκωτικών ή η λαθρομετανάστευση, αποτελούν συνδετικό κρίκο των δύο προαναφερθεισών διαστάσεων του Κουρδικού. Δεν πρέπει να λησμονείται, εξάλλου, ότι οι εξελίξεις που αφορούν στους κουρδικούς πληθυσμούς - οι οποίοι ζουν στα γειτονικά με την Τουρκία κράτη - επηρεάζουν ως κάποιο ποσοστό και τους κουρδικούς πληθυσμούς εντός της Τουρκίας· η επιρροή αυτή πρέπει να νοηθεί και ως αμφίδρομη, στο βαθμό που το ΡΚΚ δραστηριοποιείται στις περιοχές αυτές.

Οι εξελίξεις στη Μέση Ανατολή αναμφισβήτητα δημιουργούν νέα δεδομένα στη διαμόρφωση του Κουρδικού προβλήματος. Η δημιουργία της Περιφερειακής Διοίκησης του Κουρδιστάν στο Ιράκ, αλλά και η διακηρυγμένη θέληση μιας μεγάλης μερίδας των κουρδικών πληθυσμών της Συρίας να συγκροτήσουν αυτόνομο κρατικό μόρφωμα, ενδυναμώνουν σημαντικά την κουρδική παρουσία στην περιοχή. Το ενδεχόμενο δημιουργίας ενιαίου κουρδικού κράτους, ωστόσο, είναι ένα πολύ δύσκολο ενδεχόμενο - τουλάχιστον για το άμεσο μέλλον. Η προοπτική αυτή αναστέλλεται από τρεις βασικούς παράγοντες: κατά πρώτον, ένα τέτοιο ενδεχόμενο απαιτεί πλήρη αναδιάρθρωση του γεωστρατηγικού και πολιτικού χάρτη της Μέσης Ανατολής, και μία σειρά αλλαγών, πολύ μεγαλύτερων από τις υπάρχουσες. Επιπλέον, οι διάφοροι κουρδικοί πληθυσμοί έχουν συχνά εχθρικές μεταξύ τους σχέσεις και τοποθετήσεις, γεγονός που καθιστά πολύ δύσκολη τη μεταξύ τους συνεργασία, που είναι απαραίτητη για τη δημιουργία ενιαίου κουρδικού κράτους.

Ο τρίτος παράγων είναι η τοποθέτηση των ΗΠΑ έναντι του ενδεχομένου αυτού. Η Ουάσιγκτον, μέχρι στιγμής, δε φαίνεται διατεθειμένη να ακολουθήσει ένα τέτοιο σενάριο - που ούτως ή άλλως, δεν κρίνεται πολύ πιθανό υπό τις παρούσες συνθήκες. Αντ' αυτού, είναι πιθανότερο να θεθεί υπέρ της δημιουργίας μικρότερων, αυτόνομων κουρδικών κρατικών μορφωμάτων, οδηγώντας σε πολυδιάσπαση το χώρο της Μέσης Ανατολής - και επομένως, στην καλύτερη επίβλεψη του. Κάτι τέτοιο, βέβαια, σε κάθε περίπτωση δεν είναι καθησυχαστικό για την Άγκυρα: η εμφάνιση δύο αυτόνομων κουρδικών κρατιδίων - καθένα από τα οποία διαθέτει τη δική του ατζέντα και τους δικούς του στόχους - ενδέχεται να έχει συνέπειες και στους κουρδικούς πληθυσμούς που διαβιούν στα δικά της εδάφη. Υπ' αυτήν την έννοια, η επίλυση του Κουρδικού προβλήματος είναι μία αναγκαιότητα για την Τουρκία, που υπαγορεύεται - εκτός των άλλων, και από τις πιέσεις του διεθνούς της περιβάλλοντος.

Η επίλυση του Κουρδικού προβλήματος δεν μπορεί να γίνει με στρατιωτικά ή αστυνομικά μέσα· αυτό, άλλωστε, έχει αποδειχθεί, και μάλιστα με ιδιαίτερος επώδυνο τρόπο και για τις δύο πλευρές. Στην πραγματικότητα, πρέπει να γίνει αντιληπτό ότι η παροχή πολιτικών και κοινωνικών δικαιωμάτων στους τούρκους πολίτες κουρδικής καταγωγής, και ο πόλεμος ενάντια στο ΡΚΚ είναι δύο διαφορετικά μεταξύ τους πράγματα· ωστόσο, η άρνηση του κράτους μέχρι πρότινος να τα παράσχει, και οι εχθροπραξίες ανάμεσα στο ΡΚΚ και τις τουρκικές δυνάμεις ασφαλείας σχηματίζουν συχνά ένα φαύλο κύκλο: η υποβαθμισμένη κατάσταση των κουρδικών πληθυσμών οδηγεί ένα μέρος από αυτούς να επανδρώσουν τις τάξεις του ΡΚΚ· και το κράτος, ωστόσο, αρνείται να παραχωρήσει τα προαναφερθέντα δικαιώματα, φοβούμενο την ενδυνάμωση πιθανών αποσχιστικών τάσεων.

Το δεύτερο βασικό στοιχείο είναι ένα καίριο ερώτημα, προϊόν μιας κατ' εξοχήν ρεαλιστικής προσέγγισης: σε ποιο βαθμό είναι εφικτή η επίλυση του Κουρδικού προβλήματος; Σύμφωνα με τον Ümit Firat, έγκριτο τούρκο διανοούμενο κουρδικής καταγωγής, το Κουρδικό πρόβλημα

μπορεί μεν να ελαχιστοποιηθεί, όχι όμως και να επιλυθεί πλήρως. Κατά τη γνώμη του, πάντως, τα πρώτα, απαραίτητα βήματα για τον σκοπό αυτόν είναι η παροχή εκπαίδευσης στα Κουρδικά και η εξάλειψη των εθνοτικών διακρίσεων από το τουρκικό Σύνταγμα· μόνο υπό αυτές τις προϋποθέσεις, μπορεί να γίνει μία ουσιαστική συζήτηση για την επίλυση του Κουρδικού⁵⁷. Η άποψη αυτή αποδεικνύει, εξάλλου, την πολυπλοκότητα του εν λόγω ζητήματος, και την υπέρβαση που καλείται να κάνει η τουρκική πολιτική ηγεσία.

VII. Το Κουρδικό σε νέα φάση; Οι διαπραγματεύσεις με τον Öcalan

Η πρόσφατη δήλωση του φυλακισμένου πρώην ηγέτη του ΡΚΚ, Abdullah Öcalan, στις 21/ 3/ 2013 - με την οποία καλούσε τα στελέχη του ΡΚΚ να αναστείλουν τις ένοπλες δραστηριότητές τους, επιδιώκοντας παράλληλα την ειρηνική επίλυση των διαφορών τους με τις τουρκικές αρχές - έθεσε το Κουρδικό πρόβλημα σε νέα τροχιά. Η δήλωση αυτή είναι προφανώς απότοκη των μυστικών διαπραγματεύσεων ανάμεσα στον Öcalan και στελέχη των τουρκικών μυστικών υπηρεσιών, που είχαν ξεκινήσει ήδη από τον Οκτώβριο του 2012⁵⁸.

Οι διαπραγματεύσεις αυτές μάλλον υπαγορεύθηκαν από τις πολιτικές και κοινωνικές εξελίξεις τόσο εντός της Τουρκίας, όσο και από αυτές που λαμβάνουν χώρα στο γειτονικό της διεθνές περιβάλλον. Η Άγκυρα πιθανότατα θέλησε να αναπτύξει ένα δίαυλο επικοινωνίας με ηγετικά στελέχη του ΡΚΚ - με απώτερο στόχο τη διευθέτηση του Κουρδικού προβλήματος - προτού οι εξωτερικές εξελίξεις αρχίζουν να επηρεάζουν με αποφασιστικό τρόπο και το εσωτερικό της Τουρκίας. Παράλληλα, όμως, η πρόοδος των μυστικών συνομιλιών αποδεικνύει ότι και η κουρδική πλευρά είναι σε σημαντικό βαθμό επίσης διατεθειμένη να αναζητήσει μία ειρηνική επίλυση του εν λόγω ζητήματος.

Αναλυτές εκτιμούν, ωστόσο, ότι η προσέγγιση της Άγκυρας με τον Öcalan υπαγορεύεται και από την προσωπική ατζέντα του τούρκου Πρωθυπουργού. Σύμφωνα με την άποψη αυτήν, με την επικείμενη συνταγματική μεταρρύθμιση, ο Erdoğan επιδιώκει - εκτός των άλλων - την ενδυνάμωση των εξουσιών του Προέδρου της Δημοκρατίας, αξίωμα το οποίο κατά πάσα πιθανότητα θα διεκδικήσει στις προσεχείς προεδρικές εκλογές του 2014. Η εξομάλυνση των σχέσεων ανάμεσα στο τουρκικό κράτος και τους κουρδόφωνους πληθυσμούς της Τουρκίας, πιθανότατα θα παράσχει στον Erdoğan την στήριξη των κουρδόφωνων βουλευτών, εν όψει των προαναφερθεισών εκλογών· παράλληλά, θα ενδυναμώσει αισθητά το πολιτικό του κύρος. Αν οι διαπραγματευτικές συνομιλίες στεφθούν με επιτυχία, ο Erdoğan θα μείνει στην ιστορία ως ο τούρκος ηγέτης που τερμάτισε ένα από τα σημαντικότερα εσωτερικά προβλήματα της σύγχρονης Τουρκίας.

Αυτή, ωστόσο, είναι η μία πλευρά του ζητήματος. Σε κάθε περίπτωση πρέπει να γίνει αντιληπτό ότι, αν και οι πρόσφατες εξελίξεις είναι αναμφισβήτητα προς τη σωστή κατεύθυνση, η επίλυση του Κουρδικού προβλήματος προβλέπεται να είναι μία μακροχρόνια διαδικασία, που με τη σειρά της απαιτεί επιμονή και αμοιβαίο σεβασμό από τα εμπλεκόμενα μέρη. Το βασικό ερώτημα που ανακύπτει, είναι το εξής: μέχρι ποιου σημείου είναι διατεθειμένη η τουρκική κυβέρνηση να προβεί σε πολιτικές και κοινωνικές παραχωρήσεις έναντι των κουρδόφωνων πληθυσμών - την στιγμή, μάλιστα, που εμφανίζεται σαφώς πιο συντηρητική στο μεταρρυθμιστικό της πρόγραμμα, σε σχέση με την πρώτη περίοδο διακυβέρνησής της; Ένα άλλο ερώτημα, αφορά στις αντιδράσεις

⁵⁷ Europe Report, No 219, σελ. 34

⁵⁸ Halil M. Karaveli, "The Challenge Ahead for Turks and Kurds: to Form a New National Partnership", Turkey Analyst, Vol. 6 - No. 6, 7 March 2013 (<http://www.silkroadstudies.org/new/turkey.html>)

από τους εθνικιστικούς κύκλους: με ποιον τρόπο προτίθεται να αντιδράσει η Άγκυρα έναντι των αντιδράσεων αυτών, και σε ποιο βαθμό είναι ενδεχόμενο ότι θα επηρεάσουν το τελικό αποτέλεσμα; Με δεδομένο ότι βρισκόμαστε ακόμα στην αρχή της διαδικασίας αυτής, κάθε πρόβλεψη μάλλον στερείται αξιοπιστίας.

Σε κάθε περίπτωση, πάντως, οποιαδήποτε προσπάθεια επίλυσης του Κουρδικού οφείλει να δώσει τη δέουσα σημασία και στις “αθέατες” πλευρές του, οι οποίες, ωστόσο, επηρεάζουν σημαντικά τις εξελίξεις. Παράνομες δραστηριότητες με ισχυρά οικονομικά οφέλη, που έχουν ανθήσει στις κουρδόφωνες περιοχές ως έμμεση συνέπεια του Κουρδικού - όπως το εμπόριο ναρκωτικών και η λαθρομετανάστευση - αλλά και η ιδιόρρυθμη πολιτική και κοινωνική κατάσταση που επικρατεί στις περιοχές αυτές, λειτουργούν ανασταλτικά στη διευθέτηση του εν λόγω προβλήματος. Η επίλυση του Κουρδικού θέτει ως προϋπόθεση την αντιμετώπιση αυτών των επιμέρους ζητημάτων - και αυτή είναι μία πραγματικότητα, με την οποία θα έρθει αντιμέτωπη σε κάθε περίπτωση η τουρκική κυβέρνηση.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- CIA - The World Factbook (<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/>)
- Commission of the European Communities, *2002 Regular Report on Turkey's Progress Towards Accession*, Brussels, 9/10/2002
- Commission of the European Communities, *2004 Regular Report on Turkey's Progress Towards Accession*, Brussels, 6/10/2004
- Commission of the European Communities, *Turkey 2005 Progress Report*, Brussels, 9/11/2005
- Commission of the European Communities, *Turkey 2006 Progress Report*, Brussels, 8/11/2006
- Commission of the European Communities, *Turkey 2007 Progress Report*, Brussels, 6/11/2007
- Commission of the European Communities, *Turkey 2008 Progress Report*, Brussels, 5/11/2008
- Commission of the European Communities, *Turkey 2009 Progress Report*, Brussels, 14/10/2009
- European Commission, *Turkey 2010 Progress Report*, Brussels, 9/11/2010
- European Commission, *Turkey 2011 Progress Report*, Brussels, 12/10/2011
- European Commission, *Turkey 2012 Progress Report*, Brussels, 10/10/2012
- **Erkmen**, Serhat, *Kurdish Movements in Syria*, ORSAM Report, No 127 (August 2012)
- **Günay**, Cengiz, "Flags Against Fears and Uncertainties", *Turkish Policy Quarterly*, Winter 2006, σελ. 19 - 30
- **Γρηγοριάδης**, Ιωάννης Ν., *Learning from the "Arab Spring": Turkish Foreign Policy in Flux*, Working Paper No 32/ 2013, Middle Eastern Studies Programme, February 2013
- **İçduygu**, Ahmet, "Transit Migration in Turkey: Trends, Patterns, and Issues", *Euro - Mediterranean Consortium for Applied Research on International Migration*, European Policy Institute, 2005

- **Karaveli**, Halil M., "The Challenge Ahead for Turks and Kurds: to Form a New National Partnership", *Turkey Analyst*, Vol. 6 - No. 6, 7 March 2013 (<http://www.silkroadstudies.org/new/turkey.html>)
- *Mediterranean Transit Migration*, Danish Institute for International Studies, 2006
- "The first village guards", *Hürriyet Daily News*, 15/ 9/ 2009
- **Τουλουμάκος**, Παντελής, "A Puzzle with not - Matching Pieces: Iraqi - Turkish Relations after 2003", *Middle East Research Project*, 3/ 1, May - June 2012, σελ. 12 - 13
- "The Devil You know: The Kurdistan Issue and Syrian - Turkish Relations", *Middle East Research Project*, 5/1, September - October 2012, σελ. 10 - 11
- "Turkey: The PKK and a Kurdish Settlement", *International Crisis Group, Europe Report*, No 219 (11/9/2012)
- United States Department of State, Bureau for International Narcotics and Law Enforcement Affairs, *International Narcotics Control Strategy Report*, Vol. I (Drug and Chemical Control), March 2012
- **Öktem**, Kerem, *Angry Nation. Turkey Since 1989*, Zed Books, London - New York, 2011
- **Zürcher**, Erik J., *Σύγχρονη Ιστορία της Τουρκίας*, (μτφ. Βαγγέλης Κεκριώτης), εκδ. Αλεξάνδρεια, Αθήνα, 2004

Το ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΚΑΙ ΕΞΩΤΕΡΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ (ΕΛΙΑΜΕΠ) ιδρύθηκε το 1988 και λειτουργεί ως ένα ανεξάρτητο, μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα ερευνητικό και επιμορφωτικό ίδρυμα. Μέσω του πολυετούς έργου του έχει αναδειχθεί σε σημαντικό φορέα πληροφόρησης, μελέτης και σχεδιασμού θεμάτων εξωτερικής πολιτικής, και θεωρείται ένα από τα πιο έγκριτα σε διεθνές επίπεδο κέντρα μελετών της Ελλάδας στον τομέα των Ευρωπαϊκών υποθέσεων και των διεθνών σχέσεων.

Το ΕΛΙΑΜΕΠ δεν εκφράζει, ούτε εκπροσωπεί συγκεκριμένες πολιτικές απόψεις. Επιχειρεί μόνο να λειτουργήσει ως θήμα ελεύθερου διαλόγου και ως κέντρο παραγωγής και ανταλλαγής ιδεών.

The HELLENIC FOUNDATION FOR EUROPEAN AND FOREIGN POLICY (ELIAMEP) was founded in 1988 and operates as an independent, non-profit, policy-oriented research and training institute. It functions as a forum of debate on international issues, as an information centre, as well as a point of contact for experts and policymakers. Over the years, ELIAMEP has developed into an influential think-tank on foreign policy and international relations issues.

ELIAMEP neither expresses, nor represents, any specific political party view. It is only devoted to the right of free and well-documented discourse.